

o zajętych w tej sprawie stanowisku mocarstw zachodnich. Około 30% podręczników i materiałów pomocniczych, jakie ukazały się w latach 1960—1964, usiłuje przedstawić fakt podjęcia decyzji o przesiedleniu ludności niemieckiej z terenów wschodnich jako inicjatywę Związku Radzieckiego, w której mocarstwa zachodnie miały niewielki lub wcale nie miały udziału. Autorzy książki *Die westdeutsche Bildungskrise* analizując cele, zadania i dydaktyczne założenia „wiedzy o Wschodzie” dochodzą do wniosku, iż służy ona jedynie urzeczywistnieniu odwetowych i antykomunistycznych koncepcji wychowania i kształcenia.

Ostatnia część książki przedstawia próby podejmowane przez NRF, które doprowadzić by miały do poprawy obecnej sytuacji w dziedzinie kształcenia i wychowania. Mówi się więc o przedsięwzięciach władz, które zmodernizowałyby zachodniemiecką szkołę, pozostającą w tyle za współczesnymi potrzebami nauki, techniki i gospodarki. Jednak wszelkie kroki, podejmowane w tej dziedzinie przez władze, autorzy oceniają jedynie jako formy i metody państwowo-monopolistycznego przystosowania szkoły w ramach szeroko pojętego programu społecznego formowania.

Wspomina się także o wysiłkach przedstawicieli klasy robotniczej, postępowej inteligencji i demokratycznych ugrupowań, zmierzających do odnowy zachodniemieckiego szkolnictwa i to w zakresie organizacji i struktury szkoły, konieczności współudziału w kierowaniu szkołą, a także zapewnieniu wszystkim uczniom możliwości kształcenia się w szkołach wszystkich stopni. Zdaniem autorów książki, siły postępowe w NRF łączą walkę o demokratyczną odnowę szkoły z walką o pokój, rozbrojenie i porozumienie między narodami.

Omawianą tutaj książkę autorzy potraktowali jako wkład w walkę z zachodniemieckim imperializmem i militarystką. Toteż argumentacja ich ma przede wszystkim charakter ideologiczny i polityczny. Niemniej książka ta przyczynić się ma także do podjęcia konstruktywnej dyskusji nad zagadnieniami polityki szkolnej w NRF. Służyć ma ona i temu, by także w Niemieckiej Republice Federalnej urzeczywistniło się prawo do demokratycznego oraz humanistycznego kształcenia i wychowania dla uczniów wszystkich warstw społecznych.

Michalina Boral

WILHELM WENGLER: *Völkerrecht* t. I i II. Springer-Verlag, Berlin, Göttingen, Heidelberg 1964, XXXI, 1530 ss.

Wilhelm Wengler, autor recenzowanego tu obszernego podręcznika prawa międzynarodowego, jest profesorem na uniwersytecie zachodniobermberskim. Książka jego przyjęta została korzystnie w krytyce światowej i w r. 1966 uzyskała nagrodę Amerykańskiego Towarzystwa Prawa Międzynarodowego. Książka musi zwrócić uwagę każdego, kto zawodowo zajmuje się prawem międzynarodowym; znaczenie jej polega m. in. na tym, że ujawnia ona jeden z kierunków doktrynalnych panujących w nauce prawa międzynarodowego na terenie Niemiec.

Prof. Wengler podzielił swój wykład na trzy części.

W pierwszej autor zajął się pojęciem prawa międzynarodowego oraz stosunkiem tego prawa do prawa krajowego. Przedstawił krótko metody nauki prawa międzynarodowego oraz dał zwięzły i dobrze napisany pogląd na historyczny rozwój prawnego porządku międzynarodowego. Część pierwszą zamykają rozważania poświęcone strukturze norm międzynarodowych oraz pojęciu podmiotu międzynarodowego. Dodajmy, że są to zagadnienia, od których najczęściej zaczyna swój wywód autor każdego większego podręcznika. Przedstawiana część pracy zawiera jednak pewien

element nowy. Polega on na tym, że na pierwszych siedemdziesięciu stronach książki prof. Wengler wyjaśnił dokładnie swój punkt widzenia na „podstawowe pojęcia socjologiczne i teoretyczno-prawne”. Koncepcje autora w tej dziedzinie stały się podstawą dalszych rozdziałów książki. Nawiasem dodać można, iż w żadnym z dwudziestowiecznych podręczników prawa międzynarodowego nie spotyka się tak szczegółowego wstępu o charakterze teoretyczno-filozoficznym.

Dzięki wspomnianym uwagom wstępnym czytelnik na samym początku dowiadyuje się, że ma do czynienia z autorem, który jest dualistą i normatywistą. Nie zawsze można zgodzić się z poglądami merytorycznymi (w dalszych rozdziałach), jakie wynikają z filozoficznej postawy autora. Niemniej przyznać trzeba, że autor z wielką konsekwencją dostosował swe opinie o konkretnych kwestiach prawa pozytywnego do swego stanowiska teoretyczno-prawnego.

W drugiej części podręcznika — określonej jako część ogólna — prof. Wengler pisze o źródłach (łącznie z prawem dotyczącym traktatów), przestrzeganiu prawa międzynarodowego, delikcie i odpowiedzialności międzynarodowej, poruszając tutaj temat sankcji, oraz o różnych problemach wiążących się ze stosowaniem prawa międzynarodowego.

W części trzeciej — nazwanej częścią szczegółową — mowa jest o jurysdykcji (kompetencji) państw, jej objawach i ograniczeniach, następnie o terytorium, stanowisku osób fizycznych, prawie dyplomatycznym i konsularnym, prawie morskim i lotniczym, organizacjach międzynarodowych, na koniec o prawie wojny i neutralności.

Podział materii między poszczególne części, rozdziały i paragrafy ma znaczenie drugorzędne, jeśli pod względem merytorycznym wykład jest jasny i wyczerpujący. Dlatego nie jest celowa polemika z tym lub innym fragmentem planu książki. Nie od rzeczy jednak będzie uczynić następującą uwagę krytyczną: podział prawa międzynarodowego na dwie części — ogólną i szczegółową — budzi wątpliwości. Podział ten znany jest licznym kodeksom w różnych krajach — istnieje dlatego, że ustawodawca wyraźnie podzielił stanowione przez siebie normy na ogólne i szczegółowe i tak je nazwał. Otóż, pozytywne prawo międzynarodowe nie zna analogicznego podziału swych przepisów i dualizm wprowadzony przez prof. Wenglera cechuje pewną dowolność.

W konkluzji stwierdzić należy, że recenzowane dzieło odznacza się erudycją i obiektywizmem. Autor subtelnie przedstawił powiązania między różnymi regułami prawa międzynarodowego oraz między różnymi uprawnieniami i obowiązkami państw. Aczkolwiek książka wyszła spod pióra teoretyka, jej lektura rozszerzy horyzonty praktyka, zwłaszcza takiego, który stykać się musi z niemiecką myślą prawniczą. Recenzowany podręcznik jest solidnym wkładem do nauki prawa międzynarodowego.

Krzysztof Skubiszewski

ZE WSPÓLCZESNEJ HISTORIOGRAFII AUSTRIACKIEJ

W ostatnich latach krąg tematyczny historiografii austriackiej poszerzył się o sprawy świadomości narodowej Austriaków, kwestie ruchu robotniczego, dzieje okupacji hitlerowskiej, a także problematykę z okresu po 1945 r. Publikuje się różnej wartości zbiory i wybory dokumentów, bibliografie, prace zbiorowe traktujące o współczesności, a także wyjątkowo licznie pamiętniki polityków oraz w dalszym ciągu biografie, którymi objęto jednakże również teoretyków i wybitniejszych działaczy ruchu robotniczego. Kilka pozycji z bogatej twórczości ostatniego okresu austriackich historyków jest przedmiotem niniejszego zbiorowego omówienia.